

'Checkpoint Charlie dichterbij dan je denkt'

Achtergrond - 24 januari 2023 - Auteur: Ingrid Bosman

Een Nederlandse musical brengt het Berlijnse leven direct na de bouw van de Muur naar de theaters. In 'Checkpoint Charlie' moeten acht personages zich zien te voegen naar een harde nieuwe werkelijkheid. “Iedereen kan iets van zichzelf herkennen.”

Een gevel met dichtgemetselde vensters. Het zou de Bernauerstraße kunnen zijn, waar een paar weken na de bouw van de Muur in 1961 ramen en deuren van de huizen aan de oostzijde van deze gedeelde straat zo werden afgedicht.

Wat de musical Checkpoint Charlie vooral laat zien is dat het er niet toe doet, waar precies de verhalen zich afspelen. Dat ene gevelaanzicht en een rijtje uit het lood staande kozijnen, telkens meeschuivend met het perspectief van de personages; veel meer is er niet nodig om de Muur aanwezig te laten zijn. “Zingen kan overal”, houdt groenteboer Otto zijn dochter Lena voor, die als artieste op het punt van doorbreken staat. “Deze muur loopt dwars door mij”, zingt de West-Berlijnse Anna, de jonge vrouw die zich ineens van haar familie in het Oosten ziet afgesneden. “Het is lekker overzichtelijk”, stelt de Amerikaanse soldaat Sam via de telefoon zijn moeder gerust. “Wij hier en zij daar”.

Acht gezichtspunten

Zo switcht de zaal in een mozaïekvertelling van anderhalf uur steeds tussen acht personages en gezichtspunten. Het jonge stel Anna en Timo in West-Berlijn; hij een ambitieuze persfotograaf, opgewonden door al het nieuws dat zich aandient, zij zwanger en onzeker, nu ze zich gescheiden weet van haar moeder, een oorlogsweduwe in het oostelijk deel van de stad. Die moeder deelt haar frustraties nu eens met de volgzame groenteboer Otto - die een geheim verbergt - en dan weer met grenswacht Wolfgang, die z'n eigen twijfels heeft over het regime dat hij dient. Voor Helmut, de verloofde van zangeres Lena, liggen de zaken juist glashelder. Hij moet en zal naar het Westen, liefst met Lena. En dan is er de soldaat Sam, gestationeerd bij de grensovergang tussen de Amerikaanse en Russische sector, die minder buitenstaander is dan hij het thuisfront wil doen geloven.

Geen geschiedenisles

Veel ruimte om al die invalshoeken uit te diepen is er niet, maar zoals acteur Alex van Bergen (soldaat Sam) benadrukt, kort voor een try-out in Zutphen: “Dit is geen geschiedenisles”. Die verhaallijnen dienen vooral de nuance, maakt hij duidelijk. “Het zijn acht totaal verschillende mensen in uiteenlopende fasen van hun leven, die worden gedwongen keuzes te maken. Iedereen kan wel iets van zichzelf herkennen. Wat de personages doormaken, raakt aan iets universeels. We weten nooit wanneer de volgende crisis of oorlog voor de deur staat, een nieuw Checkpoint Charlie zich aandient. Het is altijd dichterbij dan je denkt.”

Zeker in het begin van het repetitieproces was het een zoektocht, vertelt Van Bergen, om voorbij de scheidslijn tussen goed en kwaad te komen. “Onze neiging is toch om alles van de DDR als slecht af te doen. Met veel lezen en praten kom je verder dan die versimpeling. En deze vorm helpt heel erg, want op elke mogelijke stap is een poppetje gezet.”

'Je wilt zijn bij de mensen van wie je houdt'

Voor allemaal staat er veel op het spel. “Je ziet”, vindt actrice Sanne den Besten (Anna), “hoe je in tijden van crisis wordt teruggeworpen op je basis. Je familie, je geliefden. Het draait om heel simpele dingen, en tegelijkertijd komen die haaks op elkaar te staan.” Van Bergen: “Je wilt zijn bij de mensen van wie je houdt. Dat is zoiets primairs, dat gaat elk systeem te boven.” Zoals hij soldaat Sam laat zeggen tegen Anna in haar machteloze woede: “Jij bent tenminste thuis.”

Herkenbare lotgevallen

Nicole Kelling, zelf opgegroeid in de Oost-Berlijnse wijken Friedrichshain en Hohenschönhausen bevond zich weer even in de stad van haar jeugd tijdens de voorstelling, vertelt ze telefonisch. Ze bezocht een try-out van de musical in Houten. Kelling zag de voorstelling met haar Nederlandse man en hun beide dochters, van wie de oudste in Berlijn is geboren. Haar partner vond het allemaal nogal clichématig, vertelt ze, maar zelf was ze *begeistert*. “Hoe al die individuele lotgevallen in de context van de geschiedenis waren gezet, ik vond het mooi gedaan. Het raakte me echt, ook de liedteksten vond ik heel treffend.”

Terwijl het verhaal zich afspeelt in een tijd voor de hare. “Dat vond ik juist leuk, want ik weet daar niet zoveel van. Ik was een puber toen de Muur viel in 1989. Mijn eigen ouders waren pas negen en elf toen ze werd gebouwd. Er werd sowieso niet veel over gesproken, ook later niet. Mijn oma had een broer in het Westen. Dat er voornamelijk over werd gezwegen, zal ook door angst ingegeven zijn geweest.”

'Verhaal van de Muur is actueler dan je denkt'

Mathilde, de oudere Oost-Berlijnse in de musical, had bij wijze van spreken haar oma kunnen zijn. “Haar verhaal maakte op mij vooral indruk doordat ze van haar dochter wordt gescheiden. Dat zit veel meer in het persoonlijke dan in de geschiedenis of de omstandigheden.” Kellings eigen zeventienjarige dochter was vooral verbaasd tot welke offers mensen bereid waren. “Je geliefden achterlaten, enorme risico’s nemen; voor haar is het moeilijk voorstelbaar. Terwijl ook nu mensen zulke keuzes moeten maken. Het is actueler dan je denkt”, aldus Nicole Kelling, die als *Zeitzeugin* voor het Duitsland Instituut op scholen vertelt over haar leven in de DDR, kort voor en na de val van de Muur.

Anja Fricke geeft zulke gastlessen ook. De cultuurwetenschapper woont sinds 2003 in Nederland en verspreidt als zelfstandig specialist kennis over de DDR. Ze begeleidt reizen en is verbonden aan het DDR-museum in Monnickendam. De musical Checkpoint Charlie wil ze niet missen. “Ik hoop dat ze me weten te verrassen.” Bang voor historische missers is ze niet. “Het is geen documentaire hè, of een historische roman. In het theater kan alles.” In Duitsland zou het een ander verhaal zijn, veronderstelt ze. “Daar zou zo’n voorstelling veel gevoeliger liggen en scherpe reacties uitlokken.” Nu hoopt ze vooral dat het de interesse van het publiek aanwakkert.

In het hoofd van de grenswacht

Producent en regisseur Fons van Rongen wist zeven jaar geleden, met de toneelacademie op studiereis in Berlijn, al zeker dat hij ooit iets zou doen met het verhaal van de Muur. “Het maakte zoveel indruk. Ook hoe je de scheiding op veel plekken nu nog steeds kunt voelen.” De vraag hoe geloofwaardig het is dat een Oost-Duitse grenswacht zoals in de musical samen met een landgenote naar haar familie in het Westen staat te zwaaien, is aan hem niet besteed. “Het is en blijft theater. Die grenswachten waren ook gewone burgers. Ik hoop wel dat je zo in zijn hoofd kunt kijken.”

Voor de Apeldoornse Gerrie Heurneman-Oltvoort kwam het dichtbij genoeg. Met betraand gezicht staat ze na afloop van de try-out in Zutphen in de rij voor de bar. “Nee, ik heb geen binding met de DDR, behalve dan dat we vrienden in Rostock hebben wonen. Maar dit gaat over het leven. Oekraïne schoot door mijn hoofd, en ik ben zelf net grootmoeder geworden. Nou, ze zullen er maar prikkeldraad tussen zetten.”

Musical Checkpoint Charlie van Goedemorgen Theaterproducties. Regie Fons van Rongen, dialogen Fleur van Greuningen, liedteksten Stef Bos, muziek Helmer Kant. Première: 30 januari. Informatie en speellijst: www.checkpointcharliedemusical.nl

Dit is een artikel gedownload via [duitslandinstituut.nl](https://www.duitslandinstituut.nl).

Artikel:

<https://www.duitslandinstituut.nl/artikel/53620/checkpoint-charlie-dichterbij-dan-je-denkt>